

Yeni Anayasa ve Eğitim

Ufuk Coşkun

Eğitimci | Liberal Düşünce Topluluğu Eğitim Politikaları Araştırma Merkezi Koordinatörü

liberal düşünce, Yıl 17, Sayı 66, Bahar 2012, s. 111-121

Millî Eğitime Genel Bakış

Millî Eğitim Bakanlığı, 1923'ten 27 Aralık 1935 tarihine kadar "Maarif Vekâleti", 28 Aralık 1935'ten 21 Eylül 1941 tarihine kadar "Kültür Bakanlığı", 22 Eylül 1941'den 9 Ekim 1946 tarihine kadar "Maarif Vekilliği", 10 Ekim 1946'dan sonra "Millî Eğitim Bakanlığı", 1950'den sonra "Maarif Vekâleti", 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra "Millî Eğitim Bakanlığı" adıyla faaliyetlerini sürdürmekte olan bir kurumdur. Anlayış itibarıyla, sistem, tüm Cumhuriyet tarihi boyunca Ziya Gökalp'in savunduğu sosyolojizm kökenli Durkheimci bir sistemi oluşturur.¹ Ziya Gökalp'in "Türkçü-İslâmcı-Batıcı" formülünün ve yine meşhur "Fert yok cemiyet vardır, hak yok vazife vardır" şeklindeki Durkheimci yorumunun eğitime yansıtıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla, Cumhuriyet dönemi boyunca eğitime ve eğitim kurumlarına bireye, devlete karşı vazifelerini öğretmek ve Türk milliyetçiliğini aşılacak gibi temel bir işlev yüklediğinisöyleyebiliriz.

Gökalp'in yaklaşımları 1926 yılından itibaren programlarda kendine yer bulur. Dolayısıyla ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde ortaya konan amaçları gerçekleştirmek üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren merkezîyetçi gelenek içinde örgütlenmiş bir millî eğitim teşkilâtı ortaya çıkar.² Türkiye,

1 Muhsin Hesapçıoğlu. "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Eğitim İdeolojisi," *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 49: Eğitim, Piyasa ve Devlet, 2008, s.92.

2 Ali Türer. "Türk Eğitim Sistemi'nde Değişim ve Dönüşüme Engel Düşünsel Ayak Bağları Üzerine Bir İnceleme," *Liberal Düşünce*, age, s: 111.

eğitim faaliyetlerini yıllardır ulus devletçi bir zihniyetle sürdürmeye çalışan bir ülkedir. Bakıldığında eğitime rengini veren kanun ve yönetmeliklerin çok eski olduğu ve tek parti zihniyetinin ürünü bir anlayışla işlevselleştirildiği görülmektedir. Kısacası Türkiye’de “millî eğitim”i Cumhuriyet dönemi boyunca tek parti ideolojisi şekillendirmiştir. Eğitim kurumları resmî ideolojinin yeniden üretim merkezleri olarak kurgulanmış ve CHP’nin altı oku, yasa ve yönetmeliklerle eğitimin tüm unsurlarına sirayet ettirilmiştir. Resmi ideolojinin içselleştirilmesi için eğitimin her şeyden evvel millî ve pozitivist bir nitelikte olması gerekiyordu. Dolayısıyla bu hedefe zarar verecek herhangi bir aykırılığa asla müsaade edilmedi. Kısacası eğitim, ulus devletin ihtiyaçları doğrultusunda kurgulanmıştır.

CHP’nin eğitimle ilgili görüşleri 1927’de yapılan ilk genel kongrede kabul edilmiş ve parti programının “eğitim siyaseti” başlıklı bölümünde şu şekilde izah edilmiştir: *“Eğitimin milli, laik ve tek okul esasına dayanmış olması ilkimizdir. Eğitimde amacımız ulusal toplumun uygar ve toplumsal değerini yükseltecek, ekonomik gücünü artıracak vatandaşlar yetiştirmektir. İlköğrenimin parasız ve mecburi olmasını ve en kısa zamanda eylem durumuna geçmesini birinci derecede önemle izliyoruz.”* 1931’deki programın 5. bölümünde ise eğitim *“Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletine, T.B.M.M.’ye ve Türkiye Devleti’ne hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur. Fikri olduğu gibi bedeni inkişafa [gelişim] da ehemmiyet vermek ve bilhassa ‘seciyeyi milli derin tarihimizin’ ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir. Terbiye ve tedriste takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz hâline getirmektir. Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, milli ve vatanperver olmalıdır”* şeklinde ele alınarak, eğitimin temel işlevi böylece çerçeveselendirilmiştir.

Cumhuriyet dönemi boyunca eğitimin, resmî ideolojiyi toplumun farklı kesimlerine aşılama gibi bir mekanizmaya dönüştürüldüğünü görmekteyiz. Bunun için CHP’nin kontrolünde biraz da devletin ideolojik aygıtları diyebileceğimiz türden Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Halk Odaları, Halkevleri ve devamında Köy Enstitüleri’nin kurulmuştur. Örneğin Türk Ocakları, Kürdüm diyenlere Türklüğünü öğretmek yönünde bir faaliyet sürdürür. Hatta bu Ocaklar, 1926 yılında “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası başlatarak bu yönde cezaî yasaların çıkartılmasını sağlamıştır. Diğer taraftan uygarlığın temelinde Türk uygarlığının yattığı, Türklerin en üstün millet olduğu düşüncesi de resmî ideolojinin en önemli parçası hâline gelmiştir. Bu nedenle 1930’ların başlarında Türk-Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi gibi biraz da trajikomik denilebilecek savların ortaya atıldığını biliriz. Fakat asıl vahim olan

Harf Devrimi'yle birlikte bir milletin geçmişiyle olan bağları kopartılmış ve ciddi bir anadil sorunu yaşanmıştır. Diğer taraftan Cumhuriyet dönemi boyunca okullarda okutulan ders kitaplarına baktığımızda da bu hâkim bakış açısını daha net bir biçimde müşahede etmekteyiz.

Cumhuriyetten Günümüze Anayasalarda Eğitim

Eğitim hakkının düzenlendiği ilk madde 1924 Anayasası'nın 87. Maddesi'dir. Her ne kadar 1921 yılında Ankara'da toplanan I. Maarif Kongresi'nde "...bir Millî terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, Milli ve tarihi özelliğimizle uyumlu bir kültür anlıyorum." denilerek yeni eğitim anlayışının nüveleri atılmış olsa da eğitim hakkı 1924 Anayasası'nda bir maddeyle yerini bulacaktır. Bu madde "*Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim Devlet okullarında parasızdır.*" şeklindedir. Ancak 1924 Anayasası'nın hemen ardından aynı yıl Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkartılmıştır. Çıkarılan bu kanun ve yapılan değişiklikler Türk eğitim sisteminde, günümüze kadar süregelen merkezîyetçi ve tek tipçi yapının oluşturulması açısından fevkalade önemlidir.

Türkiye bilindiği gibi hâlâ 1924 yılında, o günün şartlarına ve zihinsel atmosferine göre düşünülmüş ve yürürlüğe konmuş olan bir eğitim politikasını (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) devam ettirmektedir. Eğitime Millî bir karakter kazandıran ve eğitim-öğretimin tüm unsurlarıyla tek merkezden kumanda edilmesine yol açan, dolayısıyla hiyerarşik bir yapılanmayı da beraberinde getiren bu tevhidci eğitim anlayışı bugün hâlâ yürürlüktedir. 1924 yılında 430 sayılı kanunla "*Türkiye dâhilinde bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.*" denilerek kabul edilen ve yürürlüğe sokulan ve hâlâ mevcut anayasanın 174. Maddesi'yle koruma altında tutulan Tevhid-i Tedrisat Kanunu aradan 87 yıl geçmesine rağmen geçerliğini muhafaza etmektedir. Kısaca "eğitim birliği" olarak da bilinen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile, bütün okullar devletin denetimine girmiştir. Askerî okullar her ne kadar bu kanundan muaf tutulsalar da kanuna göre Türkiye'de hiç kimse etnik ve dinî temellere göre eğitim verecek okul açamaz. Kanunla birlikte ileride yapılacak inkılâpların da temeli atılmış ve böylece mesela laiklik, Cumhuriyet döneminde yeni bir ulus yaratma çabaları olarak karşımıza çıkacaktır. Cumhuriyet rejimi, eğitim alanında yürürlüğe koyduğu pozitivist temelli kanunlarla bir bakıma aydınlanmış, akılcı ve çağdaş bir insan yaratma peşine düşecektir.

1961 Anayasası'nda Eğitim

1961 Anayasası'na gelindiğinde eğitim hakkı, “Kişinin Hakları ve Ödevleri” bölümünde düzenlenmiştir. 1961 Anayasası'nın 21. Maddesi “*Bilim ve Sanat Hürriyeti*” başlığını taşır. Madde metni şöyledir:

“Madde 21 – Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.”

“Madde 50 – Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecbûridir ve devlet okullarında parasızdır.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.

Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.”

1961 Anayasası'nın eğitime ilişkin bir diğer bölümü ise 19. Madde'nin 4 Fıkrasıdır. Din eğitimi ve öğretimine ilişkindir. “*Din eğitimi ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanûnî temsilcilerinin isteğine bağlıdır.*”

1982 Anayasası'nda Eğitim

1982 Anayasası'nın 42. Maddesi “Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi” başlığını taşımaktadır. Madde 42'de “*Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir.*”

Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır. 1982 Anayasası'nda eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.” denilerek eğitimin dayandığı temel anlayışın çerçevesi çizilmiştir.

Mevcut 1982 Anayasası'nda Eğitim ve Eleştiriler

Bakıldığında 1924 yılında çerçevesi çizilen eğitim anlayışının hâlâ günümüz Türkiye'sinde geçerliliğini koruduğunu görmekteyiz. Gerek anayasalarda ifadesini bulan ve gerekse eğitim hayatını tanzim eden kanun, yönetmelik ve uygulamaların içeriğine bakıldığında temel amaçların çağdaş medenî değerlere ve ihtiyaçlara uygun düşmediği; bilakis bir önceki yüzyılın ortasına doğru gelişen zihniyete göre dizayn edildiğini görüyoruz. Dolayısıyla, eğitim hayatını tanzim eden yasaların bugün talepleri karşılamadığı bir gerçektir. Bunun için mevcut anayasanın 42. Maddesi'nde yer alan eğitim bölümünü kısaca masaya yatırmakta fayda vardır. Bilindiği gibi mevcut anayasanın 42. Maddesi “Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz” der. Prof Dr. Ömer Çaha bu maddedeki sorunu şu şekilde izah etmektedir:

Çaha'ya göre bugün herkesin üzerinde anlaştığı, hemfikir olduğu bir tek Atatürk ilke ve inkılâpları anlayışı yoktur. Türkiye'de çok farklı Atatürkçülük anlayışları vardır. Atatürk ve onun devrimi modernleşme, asrileşme, Batılılaşma vs. gibi bazı şeyleri sembolize etmektedir. Ancak hem sembolize ettiği değerlerin farklı açılımları, hem de Atatürkçülük olarak ileri sürülen ideolojinin, dünya görüşünün farklı tanımları söz konusudur. Bu bakımdan anayasanın bu maddesi sorunludur. Yine bütün toplumun sadece belli bir anlayışa göre eğitilmesi, modern dünyayla, demokrasiyle, sivil toplumla, özgürlüklerle telif edilebilecek bir şey değildir. Farklı bilgiler, hakikatler, inançlar, dünya görüşleri söz konusu olacağına göre, devletin bunların içinden sadece birini, eğitim anlayışı olarak topluma dayatması doğru değildir. Bu anlayış, tüm anlayışların en doğrusu, en hakikîsi olsa bile bütün bireylerin tek bir anlayışa mahkûm edilmesi doğru değildir.

İlgili maddede yer alan “çağdaş bilim ve eğitim” ifadesi de problemlili bir ifadedir. Çağdaş bilim anlayışı hangisidir? Bilim felsefesiyle az çok meşgul olan biri olarak diyebilirim ki, bu sorunun net bir cevabı yoktur. Cumhuriyetin kurulduğu dönemlerde çağdaş bilimsel yaklaşım pozitivizm idi. Ama bugün pozitivizme modern dünyada ve akademide fazla itibar edilmez. Bir

sürü farklı bilimsel yaklaşımlar devreye girmiştir. Yorumu esas alan dünya kadar yaklaşım gelişmiştir ve bugün modern dünyanın, bilimsel yaklaşımını belirleyen çerçeve giderek bu olmaktadır. Cumhuriyetin kurulduğu dönemde Durkheim sosyolojisi çağdaş bilimin merkezini oluştururdu. Ama bugün kimse artık bu sosyoloji geleneğine itibar etmemektedir. Max Weber'in yorumlamaya dayalı, dolayısıyla özneyi esas alan sosyolojik yaklaşımı, bugün daha fazla revaç bulmuş durumda. O hâlde çağdaş bilimden neyi anlayacağız? Bu Anayasanın ilgili maddesinde bir sorun olarak durmaktadır.”³

Milli Eğitim Temel Kanunu

Diğer taraftan Türkiye’de eğitim 14.06.1973 tarihinde kabul edilen ve hâlâ yürürlükte olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda çerçevesi çizilen bir anlayışla yürütülmektedir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda geçen genel amaçlara, devamında sıralanan Türk Milli Eğitimi’nin Temel İlkeleri’ne biraz yakından bakıldığında amacın bir bakıma devleti korumak olduğu kolayca görülmektedir.

Madde 2 – Türk Milli Eğitimi’nin genel amacı, Türk Milleti’nin bütün fertlerini,

1. (Değişik: 16/6/1983 – 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milleti’nin Milli, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir” der..⁴

Kanuna 1983 yılında yapılan ekler ise 12 Eylül darbesinin derin izlerini taşımaktadır. 2. Madde’nin 1. Fıkrası’nda aynı konu olduğu halde yeni bir paragraf açılması ihtiyacı hâsıl olmuş olmalı ki 10. Madde eklenmiş. Tuhaf olan 10. Madde’den ziyade hemen ondan sonra gelen 11. Madde’nin varlığıdır. Sanki birileri aynen 2. Madde’de olduğu gibi bir yanlış telafi etme ihtiyacı duymuş da onları ilave edivermiş gibi görünmektedir..10., 11. ve 12. Maddelere de bir göz atalım:

Madde 10 – Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılâp ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan, kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Milli Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.⁵

3 Ömer Çaha, “Sivil Toplum ve Özgürlükler Bağlamında Modern Dünyada Eğitim Sorunu”, www.liberal.org.tr.

4 <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>

5 <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>

10. maddede ifade edilen “Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılâp ve ilkeleri ve Anayasa’da ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır.”

Atatürk inkılâp ve ilkeleri cumhuriyetin kuruluş koşullarında toplumsal değişimin âcil öncelikleri doğrultusunda atılacak adımları ve o günün koşullarındaki toplumsal değişimin özelliklerini yansıtır. Bu ilkelerin günümüz toplumsal değişim süreci için ne anlama geleceği oldukça tartışmalı bir konudur. “Atatürk milliyetçiliği” “Atatürk İnkılâp ve İlkeleri” gibi, bugün algılanması son derece sübjektif kavramlar etrafında, çatışmaları önleyici ortak değerler arayışı ne ölçüde anlamlı, akılcı ve uygulanabilirdir sorgulamak gerekir.

“Demokrasi Eğitimi” başlığı altında dile getirilenler oldukça ilginçtir:

“Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için vatandaşların sahip olması gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasa’da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasî ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasî olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.”Md:11 (MEB)

Bu maddede ortaya konulan anlayışın demokratik ilkelerle çeliştiği ortadadır. Ancak diye başlayan cümlelerden sonra asıl verilmek istenen mesaj; “egemen ideolojik yapının sorgulanmasına yol açacak tartışmalara girmeyin, girilmesine de izin vermeyin”dir. “Demokrasi eğitimi” adı altında böyle bir mesajın verilmesi kuşkusuz özgürlük ilkeleriyle bağdaşmayan bir durumdur.

Lâiklik” ilkesi başlığı altında dile getirilen ise ilginç olmanın ötesinde vahimdir.

“Türk Milli eğitiminde lâiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.”Md:12.

Bu ilkenin iç tutarlılıktan yoksun olduğu ortadadır. Eğer din eğitiminin ilköğretimde zorunlu olduğu yargısı başka bir maddede düzenlenseydi, bu anlaşılabilir bir durum olurdu. Fakat “Laiklik esastır” dedikten sonra bu ifadeye yer vermek, laikliğin aynı zamanda bir “inanç özgürlüğü” olduğunu savunan uygulayıcılar açısından dahi bir çifte standart oluşturur.

Bir an bütün bu amaçlar, ilkeler, genelge ve yönetmeliklerle ortaya konan düşüncelerin ve programların başarılı olduğunu; 80 yıldır sürdürülen bilinçli bir çaba sonucu ülkemizde gerçekten çoğunluğun “Atatürkçü düşünce”yi kendine referans aldığını kabul edelim. Eğer bu doğru ise sistem içinde günümüzde yaşanan toplumsal gerilime, siyasal çatışmaya, huzursuzluğa ne anlam vermek gerekir? Yok, eğer sorun “gerçek” anlamda Atatürkçü düşünce’yi

benimseyen çok az kimse olmasından kaynaklanıyorsa; o zaman da tek tip “vatandaş” yetiştirme projesinin fiilen başarısız olduğunu ilan etmek gerekir.⁶

Yeni Anayasada Eğitim Nasıl Olmalı?

Eğitim bireysel insan gerçekliği çerçevesinde ele alınması gereken aynı zamanda bir insan hakları meselesidir. Bu bakımdan bugün din ve vicdan özgürlüğü ya da düşünce ve ifade özgürlükleri gibi temel insan hakları kategorilerine “eğitim özgürlüğü” de eklenmelidir. Ve eğitim yeni anayasada “eğitim özgürlüğü” çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmelidir.

Bugün eğitim özgürlüğünün önündeki en büyük engel. 1982 Anayasası’nda eğitimin tek tipçi bir zihniyetle ele alınmasıdır. Çünkü mevcut 1982 Anayasası’nın eğitim ve öğretim hakkını tanzim eden 42. maddesi; “Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz” der. Ve “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” diyerek de bitirir. Türkiye’deki temel eğitim anlayışının özetlendiği bu maddelerde ilk göze çarpan unsurun eğitimin tek tip bir ideolojiye mahsus olduğu gerçeğidir. Oysa tek tipçi bir düşünce anlayışı bireyin seçme hürriyetini ortadan kaldıran; dolayısıyla bireyi tercihleriyle baş başa bırakmayan bir düşünce biçimidir. Seçme iradesi elinden alınan, tercihlerine, zevklerine, düşüncelerine, inançlarına ve dillerine önem verilmeyen; kısacası bireyi teslim alan bir eğitim anlayışında doğal olarak bireyin yaratıcılığı körelecektir. Daha da vahimi çocuklar özgürlük değerinin farkına varamadan yetişkin olacaklardır. Bu da ciddi bir insan hakkı ihlalidir ve eğitim özgürlüğünün önünde bir engel teşkil etmektedir.

Bu bakımdan yeni anayasada eğitim çok kültürlü, çoğulcu, farklılıklara açık özgürlükçü bir temele yaslanmalıdır. Anadilde eğitimin önü açılmalı, zorunlu din dersleri dayatması kaldırılmalı ve isteğe bağlı olmalıdır.

Tevhid-i Tedrisat Kaldırılmalıdır

Eğitim birliğini öngören Tevhid-i Tedrisat Yasası da bugün eğitim özgürlüğü açısından bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Teknolojinin hızla geliştiği bir dünyada bugün, çok farklı meslek dalları oluşmaktadır. Dolayısıyla, bugün itibarıyla yürürlükte tutulan Tevhid-i Tedrisat Yasası bu hızı yaka-

⁶ Ali Türer, Türk Eğitim Sisteminde Değişim ve Dönüşüme Engel Düşünsel Ayak Bağları Üzerine Bir İnceleme, *Liberal Düşünce Dergisi*, Eğitim, Piyasa ve Devlet, Sayı:49, Yıl: 2008, s: 114-115.

lamakta yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan vatandaşların ihtiyaç hissettiği, gerek meslek adamını ve gerekse din adamını kendi bildiği yoldan kendi açacağı okullarda yetiştirmesinin önü mutlaka açılmalıdır. Ve bu yasa artık kaldırılmalıdır. Eğitimde ebeveynin rolü de üst düzeyde olmalıdır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 26/3 “Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmek hakkını öncelikle haizdirler” der. Demokratik dünya bu maddenin gereğini yerine getirmektedir. Örneğin, homeschooling (evde eğitim/aile eğitimi) gibi alternatif eğitim modellerinin uygulanmasına müsaade edilmektedir. ABD ve Kanada gibi ülkelerde bu yönde çıkarılmış çok sayıda yasa bulunmaktadır. Hatta Amerikan Senatosu 16 Eylül 1999 günü oybirliğiyle aldığı 183 no.lu kararla 19-25 Eylül 1999 haftasını ‘Ulusal Kişi Merkezli/Homeschooling Eğitim Haftası’ olarak belirlemiştir.

Yeni anayasada eğitim özgürlüğü kapsamında dile getirilmesi gereken bir başka ve önemli konu; artık çocukların eğitim kurumları aracılığıyla militarist uygulamalara maruz bırakılmaması gerektiğidir. Bugün ilköğretimde çocuklara, asker komutlarıyla içirilen yemin metninin ne pedagojiye ne de hukuka uygun olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan yeni anayasa, başta andımız olmak üzere, militarizmin tüm unsurlarının eğitim kurumlarından ayıklanması konusunda tedbirler almalıdır.

Anadilde Eğitim

Anadilde eğitim yasakları demokratik ülkelerin aksine Türkiye’de hâlâ popülarlığını korumakta ve sürekli yeni sıkıntılara yol açmaktadır. Oysa çok kültürlülük politikalarının uygulandığı ülke tecrübelerinde gözlenebileceği gibi çok kültürlü yapı üniter devlet yapısını dolaylı ya da dolaysız tehdit edecek bir unsur değildir. Farklılıkların karşılıklı olarak benimsendiği çoğulcu bir anlayışı ortaya koyan çok kültürlülük temelinde bir siyasal proje, farklılıkları, siyasî, sosyal, ekonomik zenginliğin üretilmesinde önemli bir imkân hâline dönüştürmektedir. Devletlerin üniter yapısını asıl tehdit eden unsur, farklı etnik gruplara karşı asimilasyon, ötekileştirme, ayrıştırma ve etnik yok ediş yönteminin benimsenmesidir. Bu bakımdan Türkiye’de yaşayan herkes kültürel, bilimsel, dinî ve sanatsal faaliyetlerinde anadilini kullanma, anadilinde eğitim, öğrenim görme ve kamu hizmeti alma hakkına sahip olmalıdır. Resmi dilin öğrenilmesi ve öğretilmesi, bu hakkın kullanımına engel olmamalıdır. 1982 Anayasası’nda yasaklanan anadil eğitimi yeni anayasada mutlaka özgürlükçü bir perspektifle yerini almalıdır.

Zorunlu Din Dersleri

Tevhid-i Tedrisat Yasası'yla dinî eğitim dâhil olmak üzere tüm eğitim faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde birleştirilmiştir. 1948'den beri seçmeli olan din derslerinin, 12 Eylül Anayasası'yla birlikte zorunlu hâle getirildiğini görmekteyiz. Var olan din eğitimi de şüphesiz endoktrinasyona dayalıdır. Diğer taraftan İnsan Hakları Evrensel Bidirgesi'nin 18. Maddesi, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü düzenler. Bildirgede dinî eğitim, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün gereği olarak görülür. 1981'de Birleşmiş Milletler tarafından imzaya açılan ve Türkiye'nin de imzaladığı "Din ve İnanca Dayanan Her Türü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri" 18. Madde'yi 1. ve 8. maddelerinde geniş bir biçimde açıklamıştır. Burada çocuğun eğitim alanındaki "sahibi" devlet değil; ebeveyn olarak kabul edilmiştir. Ne var ki Türk eğitim sistemi ve devlet okulları göz önünde bulundurulacak olursa devletin, çocuğu ailesinden alıp, kendi hazırladığı müfredat ve belirlediği kriterler doğrultusunda eğittiği gözlenmektedir. Müfredathazırlanırken ailelerin inanç, kültür ve düşünce farklılıkları göz ardı edilmektedir. Yıllardır aile değerlerini ön plana çıkartarak hükümet olan siyasi partilerden hiçbirisi eğitim söz konusu olduğunda aileyi doğrudan bu sürece dâhil edememiştir.

Yeni anayasada birey seçtiği dini aynı inanca mensup insanlarla oluşturduğu cemaatlerle (sivil toplumla) yaşama, yayma ve örgütlenme hakkına sahip olmalıdır. Cemaatler vergi ödedikleri devletten çocuklarına dinî eğitim vermesini de talep edebilirler. Verilecek olan din dersinin içeriğini belirleme hakkı da velilere ait olmalıdır. Dolayısıyla, zorunlu din dersi kaldırılmalı; inanç gruplarına bu alanda serbestlik tanınmalıdır.

Eğitimin İktisadi Boyutu Atlanmamalıdır

Türkiye'de kimsenin malî durumu, görüşü, dini, ırkı, mezhebi vs. dikkate alınmadan herkesten toplanan vergilerle sağlanan eğitim hizmeti ne yazık ki sadece belirli bir kesimin işine yarayacak türden bir faaliyet olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla, mevcut finansman yönteminin Millî eğitimin amaçlarında da ifade ettiğimiz gibi günümüz iktisat dünyasının bir hayli gerisinde bir anlayışla temin ediliyor olması da ayrıca önemlidir. Eğitim, iktisadî boyutu ve doğurduğu olumsuz sonuçlar görmezden gelinerek anayasada tanzim edilmemelidir. Çünkü vergi mükellefleri tarafından temin edilen servetin devlet tarafından alınıp dağıtılmasını öngören bu yerleşik mevcut finansman yaklaşımı ne yazık ki dünyanın geldiği noktada hiçbir yaraya merhem olmamaktadır. Devlet okullarında kalite düşüşüne neden olduğu gibi, eğitim daha çok zengin ailelere dönük ayrıcalıklı bir hâl almaktadır. Çünkü bu alanda yapılan

birçok araştırma üniversite sınavını kazanan öğrencilerin çoğunun orta ve orta üstü gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları olduğunu göstermektedir. Yeni anayasa bu adâletsizliği ortadan kaldıracak bir anlayışla ele alınmalıdır.

Türkiye’de insan haklarına dayalı, özgürlükçü, çok dilli, çok kültürlü, çoğulcu yeni bir eğitim anlayışına ihtiyaç duyulduğu aşıkârdır. Neticede eğitimin nihâî amacı tek-tip insan üretmek değil; birbirleriyle iyi ilişkiler kuran, kendine ait bir dünyası olan ve bu dünyasını kendisi için koyduğu ilkelerle zenginleştiren özgür bireylerin yetişmesine katkıda bulunmaktır. Bunun da başlıca yolu; insanın en tabiî haklarını, özelliklerini en verimli şekilde kullanmasına imkân tanımaktan geçmektedir. Başka bir deyişle insanın doğuştan getirdiği kabiliyetlerini geliştirebilmesinin yolu, kuşkusuz insanı insana bırakmaktan geçmektedir. Bu bakımdan yeni anayasada “eğitimin” özgürlükçü bir perspektifle yeniden tanzim edilmesi elzemdir.